

Românii din sud-estul Transilvaniei în documentele Ocârmuirii Saac

Istoria poporului român ne oferă un număr infinit de date și fapte care atestă existența sa milenară, lupta sa pentru păstrarea ființei naționale. Obiceiurile, îndeletnicirile, credința s-au păstrat de la începuturi și până în zilele noastre și constituie principalele elemente pentru demonstrarea perenității poporului român. Avem datoria morală de a continua preocuparea multor înaintași ai noștri de a scoate la lumină tot ce se referă la istoria noastră, deoarece totul ne folosește în a demonstra că aparținem acestui pământ și numai acestuia, de mii de ani.

Chiar dacă natura a plasat în centrul teritoriilor noastre Munții Carpați, aceștia nu au constituit niciodată o barieră ce să separe în fapt pe români. Numai pentru câteva secole ei au devenit o graniță artificială, total nedorită de români, aceasta datorându-se faptului că bogățiile noastre au atras puterile ce ne înconjurau. Românii au rămas însă tot români și au luptat permanent pentru unitatea lor.

Atât timp cât românii „*de pe ambele laturi ale Carpaților au trăit împreună fără nici o graniță despărțitoare*”, trecerile peste Carpați erau firești pentru păstori, meșteșugari etc. Aceste treceri au continuat și după apariția granițelor, adăugându-li-se însă alte cauze, de ordin politic, social, economic, religios. Sub stăpânire habsburgică și nu numai, românii din Transilvania și-au pierdut toate drepturile, cu toate că erau în majoritate. Printre formele de luptă la care au recurs, de o mare amploare au fost emigrările peste Carpați, în Moldova și Țara Românească.

Țara Românească și Transilvania erau legate prin nenumărate drumuri comerciale, poteci și cărări ascunse. Principalele drumuri comerciale pentru zona de sud-est a Transilvaniei, reieșite dintr-un document de la Vlad Țepeș de la 1476, erau drumul Bran-Rucăr, drumul Prahovei, drumul Teleajenului și drumul Buzăului. Poteci de trecere spre și dinspre Transilvania, la 1776 erau „*nu mai puțin de 46 prin care se trecea cu carul, cu calul și cu piciorul*”¹. Folosind în prezenta comunicare arhiva fostei Ocârmuirii Saac, aceasta înseamnă referiri la drumul

Teleajenului și la potecile din această zonă. Împreună cu drumul Prahovei, acestea au constituit în istoria noastră principalele drumuri dinspre și spre Transilvania de sud-est și au avut, potrivit istoricului C. C. Giurescu „*mare însemnătate încă de pe vremea dacilor și romanilor*”.

Județul Saac sau Săcuieni, desființat la 1 ianuarie 1845, avea la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea 10.892 locuitori. Dintre aceștia 5.992 erau (...), 61 erau postelnici, 97 neamuri, un companist, 17 ruțași, 1.897 scutelnici, 935 proslușnici, 176 slujitori, 388 preoți, 162 diaconi, 834 „*ungureni*”, 339 mazili și 75 surufii². Reședința, mai întâi a izpravnicatului județului Saac și apoi a Ocârmuirii acestui județ, a fost succesiv, în localitățile Bucov și Vălenii de Munte. Majoritatea localităților ce au făcut parte din acest județ sunt atestate documentar din secolul al XVI-lea și câteva chiar din secolul al XV-lea, cum ar fi Bucovul, Vălenii de Munte, Starchiajul etc. La începutul secolului al XIX-lea județul Saac se compunea din 346 așezări, sate și târguri. Prin așezarea sa geografică și prin drumurile ce le-au brăzdat a oferit condiții prielnice de legătură între Transilvania și Țara Românească și în care, de-a lungul timpului s-au așezat mulți români transilvăneni.

Principalele drumuri ale oierilor transilvăneni ce treceau prin județul Saac erau:

- Tabla Buții – Drajna – Posești – Chiperești – Cislău spre câmpie; în direcția Vălenii de Munte coborau numai cei care aveau stâni pe munții Mănăila, Fata lui Craiu, Clăbucet, Grohotiș, Radila.

- Drumul Teleajenului – Schiulești sau Vălenii de Munte prin Mehedința – Vadu Săpet, Mizil, Amara.

- Valea Doftanei – Teșila³.

În aprilie 1832, turmele din Transilvania ce au trecut în Țara Românească prin vama Vălenii de Munte din județul Saac au fost: stâna lui Neagoe Butu ot Săcele, stâna lui Bocârnea Gh. Butu ot Săcele, stâna din Fundul Muntelui și stâna din Piciorul Babii. La 16 iulie 1832 toată obștea oierilor săceleni care-și trecea turmele prin schela Vălenilor

jăluia autorităților județului Saac că vameșii le creează necazuri și pagube „*că viind mai la schelă cu vitele noastre ne ține câte două zile până le numără și după ce le numără ne ține iarăși 3 și 4 zile până să ne desfacă și șed vitele nemâncate și mor de foame și fiind și locu strâmt ne ia și cei cu moșia câte 3 și 4 miei și după ce plătim dreapta vamă apoi ne apucă și ne ia câte 2 și 3 sfanțihi zicând că este trecătoarea oilor, apoi ne apucă de plătim vama și pentru hainele ciobănești ce le ducem la ciobani nefiind trecut în trataturi*”⁴. Răspunsul Ocârmuirii Saac în legătură cu această plângere datând din 28 iulie 1832 preciza că oierii transilvăneni erau scutiți de vamă pentru hainele ciobanilor, „*săcelenii zic că toamna după ce să pogoară oile din munte spre iernatic aici în țară viu și stăpânii lor mai pe urmă și le aduc hainele cele trebuincioase pă vremea iernii, adică dă fiecare cioban câte o sarică, un cojoc, două perechi cioarici, o glugă, o căciulă, opinci și altele și nu trebuie să fie supărați de vamă*”⁵.

Dar mulți români transilvăneni s-au stabilit în județul Saac. Dintre aceștia, majoritatea s-au statornicit începând cu secolul al XVII-lea, iar fenomenul a continuat, fiind ilustrat și de documentele cuprinse în arhiva fostului județ Saac de până la 1845. Astfel, una din cele 13 familii de iobagi transilvăneni ce a emigrat în 1640 s-a stabilit la Vălenii de Munte, în județul Saac⁶. Dascălul Ion din Bistrița a ținut între 1693-1700 școală în satul Chiajdu cel Bătrân. La satul Aricești-Zeletin a rămas la 1714 preotul ortodox Savu Covrig, originar din Valea Secașului – Blaj; și astăzi există un cătun cu denumirea de Covrigari⁷.

În 1772, la 31 martie, s-au așezat la târgul Vălenii de Munte mai mulți români transilvăneni: Radu al Tomii, Gh. Baci, Oancea al Nenului, Ion ginerele Manului, Ion Grecu, Manu Gălac, Ion Ungur, Gh. Păcurar. Toți s-au angajat prin zapis față de proprietar să dea dijmă din produse și să presteze claca legiuită⁸.

În „*catastihul*” familiilor de străini din 12 județe de dincolo de Olt, din 1818 sunt cuprinse 233 familii de „*ungureni*” trăitori în plășile Tohani și Câmpu Saac, 269 în plășile Podgoria și plaiul Teleajenului din județul Saac, 48 familii în plaiul Despre Buzău, total 550 familii. Numărul acestora în 1820 era de 736 familii⁹.

Marea majoritate a „*ungurenilor*” veniți pentru a se stabili în județul Saac s-au așezat

în localitățile: Măneciu Ungureni, Hamariciu Ungureni, Ungureni, Fântânele, Posești Ungureni, Brătășanca Ungureni, Vadu Săpat Ungureni, Valea Vii Ungureni, Ungureni din Poiana Mierlii, Valea Anei Ungureni și multe altele.

La 13 iulie 1832, Visteria Țării Românești poruncește Ocârmuirii Saac „*să nu li se facă nici un fel de supărare de banii capitației*” celor „*7 familii locuitori ai satului Sâmbăta și Voivodeni din Transilvania care au trecut peste graniță în Principat și au arătat dorință a sălășlui în acel județu Saac*”¹⁰.

În 20 septembrie 1832, autoritățile județului Saac consemnau că 13 familii de ungureni de la Întorsura Buzăului s-au stabilit în acest județ: Ion Dima ot Întorsura venit din postul Sf. Marii cu fii Toader și Stanca; Mihai sin Toader venit din postul Sânpietrului cu Maria nevasta lui și copii Maria, Paraschiva, Ana, Reveica și Ilie și cu două vaci și patru oi; Gheorghe Burlacu sin Badea cu Maria nevasta lui și fii Nicolae și Floarea și cu o vacă; Ilie sin Mitrofan cu Maria nevasta lui, cu fiul George și cu o vacă; Gheorghe al Stoichi cu Safta nevasta lui și cu fii Ion și George; Nicolae sin Ion cu Maria nevasta lui, cu ficele Maria și Chira și două vaci și doi boi; Nicolae sin Nicolae cu Nica nevasta lui și cu fii Ion și Maria; Nica Tochi sin Șandru ot Torsura cu Ghia nevasta lui și cu două vaci și doi boi; Moise sin Șandru cu Maria nevasta lui, cu fii Nica, Gheorghe, Negrea, Maria, Ana, Stanca, Domnica și cu 6 vaci și 10 oi; Gheorghe sin Gheorghe Olții cu Nița nevasta lui și cu ficele Maria, Marica, Ana, Salomea și cu un cal; Ion sin Ion Aldea venit singur; Mihai sin Mihai Drăghici cu Paraschiva nevasta lui și fii Nicolae și Mihai și cu două vaci și doi mânji; Stan Cucu cu Catrina nevasta lui și copii Ana, Domnica, Tinca, Nicolae, Dinu, Dumitru și cu 3 capre¹¹.

Spre sfârșitul anului 1832, la 12 decembrie, Subcârmuirea plăii Teleajen raporta că „*într-aceste zile, din ținutul Austrii, prin granița Văleni au trecut dincoace 25 familii „ungurene”: Dumitru Holteiu cu nevasta și un copil; Ion Roșca cu nevasta și doi copii; Radu Cața cu nevasta și doi copii; Gheorghe Barbu Holteiu singur; Nicolae Terzea cu doi copii; Moise Mocanu cu nevasta și 7 copii; Gheorghe Budileanu cu nevasta și 5 copii; Macovei Juncu cu nevasta și 3 copii; Ion Moldoveanu cu nevasta și un copil; Simion Borcanu cu nevasta și 8 copii; Aldea Nițu cu*

nevasta și un copil; Gheorghe Olteanu cu nevasta și 4 copii: Toma veri Toma cu nevasta și 2 copii, Nicolae Ardeleanu cu nevasta și 2 copii; Mihai sin Tudor Mihai cu nevasta și 5 copii; Gheorghe Burlacu cu nevasta și 2 copii; Bucur sin Tudor cu nevasta și un copil; Dumitru Bulearcă cu nevasta și 7 copii; Nicolae Nistor cu nevasta și 3 copii; Moise Bulearcă cu nevasta și 7 copii; Irimia Munteanu cu nevasta și 3 copii; Gheorghe Budileanu cu nevasta și 3 copii; Gheorghe Cizmaru cu nevasta și 3 copii; Nicolae Munteanu cu nevasta și 3 copii; Nicolae Mandărea cu nevasta și un copil. Toți aceștia s-au stabilit în satele Cerașu, Chiajd și Vadu Săpat din județul Saac¹².

În martie 1834 mai multe familii venite din „Austria” și stabilite în satul Cerașu – Saac de un an și jumătate se plâng Ocârmuirii județului că au fost supuși la clacă, contrar legilor. Cu acest prilej jăluitoarii arată că au venit deoarece „am petrecut într-o mare lipsă atât noi și dobitoacele noastre ce le aveam, cu scumpetea bucatelor și a fânului și atunci am trecut aici în țară că o să petrecem mai bine și în sporirea vitelor”. Jalba e semnată de Crăciun Toader, Ion Toader, Neculai Terzea, Ion Bălașa, Gheorghe Popa, Nicolae Marcoșanu, Ion Voicu, Ion Ene, Toader Moraru și Nicolae Schiau¹³.

Subocârmuirea Cricov raporta Ocârmuirii, la 25 iulie 1834, că „Nica Ungureanu și Stan Andreiași veniți fiind din Transilvania hălăduind la satul Fântânele – Saac” cer permisiunea de a-și construi fiecare casă¹⁴.

Catastiful Ocârmuirii Saac pe anul 1835 consemna că în cursul aceluiași an, prin vama sa Văleni au intrat circa 200 de persoane „supuși cezaro-crăiești”. În totalitate aceștia erau români de profesie mocani, cizmari, porcari, muncitori, arbalagii, ciobani, plugari, slugi, mășari, lemnari, herghelegii, cârciumari, zugravi, paznici de vite, pescari. Interesante sunt localitățile de unde veneau și motivele pentru care au trecut munții; veneau de la Satu Lung, Târlungeni, Codlea, Zizin, Turcheș, Beșfalău, Râjnov, Prejmer, Purcăreni, Vama Buzăului, Cristian, Covasna, Brașov, Tohanu Nou, Cernat și altele, iar motivele erau: la oi, după rămători, după lucru, cu sitc de vânzare, la cai, după piei de capră, la rude (cei mai mulți), pentru lucru, la biserică, la copii, pentru vin, pentru piei și pentru hrană (destul de mulți)¹⁵.

La 28 nov. 1838, s-au stabilit la satul

Chiajdul – Saac două familii venite din „Austria”: Gheorghe Roșca Ungureanu cu Ana nevasta lui și o copilă și femeia Bucura cu o copilă¹⁶.

Despre stabilirea multor transilvăneni în județul Saac se atestă și în jalba lui Nicolae sin Gavrilă, fost supus cezaro-crăiesc, care în 1839 se plânga autorităților: „eu din neamul meu fiind din Țara Ungurească, de câțiva am trecut în Saac, în pământul acestei țări și m-am neguțătorit asemenea până la punerea în lucrare a regulamentului, iar atunci pe când să făcea prin sate catagrafia de birnici întâmplându-mă să fiu conăcit în satul Rahova sud Saac, la un unchi al meu, cu căruța cu cai m-am înscris și pe mine la acel sat; am luat nevastă din Valea Negovanilor tot din acel județ, cu zestre un petec de vie și casă de locuit și în al șaptelea an văd că mă cere proprietarul moșiei Rahova pentru zile de clacă”, deși el locuia în satul Valea Negovanilor¹⁷.

Stabilirea și conviețuirea românilor transilvăneni cu locuitorii din județul Saac au avut urmări deosebit de importante pentru viața culturală, socială, economică. Acești „ungureni” harnici și pricepuți și-au întemeiat gospodării trainice, au contribuit la creșterea și diversificarea producției agricole, la sporirea suprafețelor agricole prin defrișări, intensificarea culturii pomilor fructiferi și creșterea animalelor; unii dintre ei au devenit cu timpul proprietari de moșii. Comerțul era îndeletnicirea multora dintre ei, iar contribuția lor în acest domeniu a însemnat intensificarea vieții comerciale.

Se remarcă contribuția românilor transilvăneni stabiliți în județul Saac la dezvoltarea localităților unde s-au statornicit precum și la întemeierea altora noi. Mai mult de 25 sate din județul Saac s-au format în întregime, sau parțial de „ungureni”. Multe din acestea le-am amintit în lucrare. Aș mai adăuga la acestea satul Valea Anii Ungureni, care avea la începutul secolului al XIX-lea 18 familii de români transilvăneni¹⁸. Uneori, prin numărul lor mare au dat denumirea localității unde s-au stabilit după cea a satului de unde au plecat, cum ar fi satul Tohani sau Tohăneasca din județul Saac, iar alte sate și-au luat denumirea după ocupația lor, cum ar fi cătunul Valea Stupinarilor, locuită de unguri apicultori. Sate întemeiate de păstori transilvăneni în județul Saac sunt Poienițele de Sus și de Jos, Cătieșul, Ungureni Brădetului,

Trestieni, Teșila, Ungureni de la Valea Teghii etc. În satele Târlești Ungureni, Aricești Zeletin, Posești Ungureni, Ungureni, Calvinii, Cătina etc. s-au așezat „*ungureni*” cultivatori de pruni și crescători de vite albe și meșteșugari în lemn. În onomastică s-au împământinit multe nume transilvănene: Ungureanu, Mocanu, Văsii, Avram, Tohăneanu, Rocea, Boscornea, Voicilaș, Duman, Covrig, Baci, Balint, Dragomir, Nan, Grozav, Băcicu, Băcioiu, Oseacă, Ciobanu, Trocaru, Bucur, Catană și multe, multe altele. Din multe

familii de români transilvăneni stabiliți în județul Saac, iubitori de carte, de cultură au ieșit dascăli de școală și de biserică; dintre acestea se remarcă familiile Obrocea din Târlești, Salaoru și Coman din Nucșoara, Roșca din Posești din care s-au ridicat zeci de învățători, precum și ieromonahi și starețe.

Exemplele sunt nenumărate, chiar numai din arhiva Ocârmuirii Saac. Scoaterea lor la lumină este mai mult decât necesară și invită la studiu.

Elisabeta Negulescu

Note

1. Prof. Dr. MIHAI RACHIERU, *Relațiile comerciale dintre Țara Românească și sud-estul Transilvaniei între 1774-1848 pe Văile Prahovei și Teleajenului*, teză de doctorat

2. Prof. Dr. MIHAI RACHIERU, *Unirea românilor înainte de 1858 și 1818*, în „Anuar” 1881-1882, vol. III-IV, p. 24

3. Idem, p. 25

4. Arh. Stat. Prahova, *Ocârmuirea Saac*, dosar 54/1832, f. 12

5. Idem, f. 19

6. Comunicare citată, p. 25

7. Ibidem

8. Ibidem

9. Idem, f. 26

10. Arh. Stat. Prahova, *Ocârmuirea Saac*, dosar 63/1832, f. 22

11. Idem, f. 38

12. Idem, f. 49, 50

13. Idem, dosar 66/1834, f. 5

14. Idem, f. 23

15. Idem, dosar 15/1835

16. Idem, dosar 63/1838, f. 17

17. Idem, dosar 35/1839, f. 56

18. Prof. Dr. MIHAI RACHIERU, comunicare citată, p. 31

Abstract

The Romanians of South-eastern Transylvania in the documents of the Saac Administration

Even though nature placed the Carpathian Mountains in the centre of our territories, they have never been a barrier which separated Romanians. They became an artificial border only for a few centuries, undesired by Romanians, since the riches of our lands attracted many of the powers that surrounded us. But the Romanians remained Romanians, and fought permanently for their unity. For as long as “*Romanians from both sides of the Carpathians lived together without any separating border*”, passing over the Carpathians was natural for the shepherds, craftsmen and other travellers. These passing continued even after the borders were set up, but they had other new significance now: political, social, economical and religious. Under the Habsburg domination, but also under other dominations, the Romanians lost all their rights, even if they were the majority population. One of the most important means used to fight the suppression was the immigration of the inhabitants over the Carpathians, in the direction of Moldova and Țara Românească.

Saac or Săcuieni County, abolished on the 1st of January 1845, was composed of 346 settlements, villages and market towns. Having a great geographical position and important roads crossing it, connecting Transylvania and Țara Românească, many Transylvanian Romanians settled here, beginning with the 18th century, and this phenomena continued, being outlined in the documents of the time, which are now part of the former Saac County Archive.

The Transylvanian Romanians settled here and lived together with the inhabitants of Saac County, and this fact had very important consequences in the cultural, social and economic life of the area. These hardworking and skilful “*Hungarians*” established here durable households, contributed to the increase and development of the agricultural production, to the increase of the agricultural surfaces by clearing forests, to the intensification of fruit tree cultures and animal breeding. Some of them became in time landlords. Trade was the main occupation of most of them, and their contribution in this area led to the intensification of commercial life. The contribution of Transylvanian Romanians established in Saac County in the development of the localities where they settled is outstanding, as well as their role in establishing new localities. More than 25 villages in Saac County were entirely or partially formed by the “*Hungarians*”. Many of these villages are mentioned in this writing.